

Милош Ковачевић*
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Универзитет у Крагујевцу
ФИЛУМ

УДК 821.163.41.08 Љубиша С. М.
Оригинални научни рад
Примљен: 30. 9. 2011.

О ТИПОВИМА ГОВОРА У ПРИЧАЊИМА ВУКА ДОЈЧЕВИЋА СТЕФАНА МИТРОВА ЉУБИШЕ

У раду¹ се, примјеном синтаксичко-стилистичких критеријума, издвајају и анализирају типови говора у дјелу *Причања Вука Дојчевића* Стефана Митрова Љубише. Анализа је показала да се у овом Љубишином дјелу преплићу и синтаксичко-стилистички доста јасно диференцирају четири типа говора: 1) *ауторски говор*, 2) *управни говор*, 3) *неуправни говор*, и 4) *слободни неуправни говор*.

Кључне ријечи: Стефан Митров Љубиша, Вук Дојчевић, типови говора, ауторски говор, управни говор, неуправни говор, слободни неуправни говор

О Стефану Митрову Љубиши писано је доста не само са књижевнокритичког (в. врло обавјештајан тематско-проблемски приказ књижевнокритичких погледа на Љубишино дјело у Вуковић 1985), него и са језичког становишта (готово комплетан списак језичких радова о Љубиши доноси Тепавчевић 2010:10-11). Истина, неупоредиво више из књижевнокритичког неголи из језичког аспекта. О Љубишином дјелу објављене су и двије монографије проистекле из одбрањених докторских дисертације – једна књижевноисторијска (Пејовић 1977), а једна лингвистичка (Тепавчевић 2010). Посматра ли се литература о Љубиши у цјелини (чак само и преко наслова), није тешко закључити да је у њој најмање стилистичких радова, и то како оних лингвостилистичких тако и оних књижевностилистичких.

Међу заобилаженим, а за Љубишино дјело врло значајним темама – свакако је и тема начина преношења и обликовања типова (туђег) говора у Љубишиним дјелима, а прије свега у његовим «Причањима Вука Дојчевића». Иако књижевнотеоријски и стилистички једна од најизазовнијих тема сваког умјетничког прозног текста, ова је тема тек покаткад – и то увијек парцијално без свог наратолошко стилистичког аспекта – била предмет пажње истраживача Љубишиног дјела. Најексплицитније на њу скреће пажњу Радомир Ивановић (2002), говорећи о «историзацији нарације и наратизацији историје» у Љубишином дјелу, укључујући ту и *Причања Вука Дојчевића*, али се уопште не дотичући начина обликовања и преношења туђег говора, бар не из аспекта модерне наратологије и текстолингвистике.

Њено заобилажење није случајно. Њему је понајприје допринио сам Љубиша, који је за мото узео ријечи Вука Караџића из предговора *Српским наро-*

* mkovacevic31@gmail.com

¹ Рад је урађен у оквиру пројекта 178014: *Динамика структура савременог српског језика*, који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

дним приповијеткама, с фокусираном посљедњом реченицом, у којој се каже: «А ја ћу само да готово скупим оно што је народ српски већ измислио». Суштину тог мота Љубиша је још потцртао, потврдио уводним текстом, у коме каже да причања која је Вук Дојчевић за зимњих вечери причао младом господару Ђурђу Црнојевићу још живе у народу и да их је он, Љубиша, «слушао у различнијем пригодама од Махина и Побора, па како које чуј, онако га на брзу руку и запиши, да не заборавим, ако и не на саму ствар, а 'но на начин причања и на облике говора. Да сам знао стенографију, не само што ћах себе поштедјети неколико труда, него и ова причања била би живља и језгровитија» (стр. 5)².

Поводећи се за суштином Љубишиног мота и ових ријечи из уводног текста, књижевни историчари који су о Љубиши писали по правилу нису «емпиријски» провјеравали истинитост Љубишиних ријечи, односно њихову утемељеност у самоме тексту Љубишиних причања, него су вјеровали Љубиши на ријеч. Као да их и није водио порив научне сумње у (не)искреност или фигуративност Љубишиних ријечи. Можда то најбоље потврђују, често цитиране и неријетко и код других историчара књижевности као неспорно истините прихватане, ријечи Јована Скерлића да је Љубиша причања «верно бележио, често дословце, старајући се да не пропусти ниједан реченични обрт, да не изгуби ниједну реч» (Скерлић 1964:481). Дословно схватање Љубишиних ријечи чак је – на што указује и Н. Вуковић (1985:56) – неке критичаре наводило на идеју да ово Љубишино дјело и није умјетнички оригинално, него «да је можда у питању збирка народних прича, које вјероватно нису саопштене у изворном облику него у некој форми парафразирања».

А да је иједан од не тако ријетких књижевних и језичких проучавалаца Љубишиног дјела посветио имало пажње синтаксичко-стилистичким особинама типова говора у овоме његовом дјелу, засигурно би индивидуалном давао примат над народним у овом Љубишином дјелу. Овдје нам је зато циљ да анализом типова говора, посебно типова туђег говора, у *Причањима Вука Дојчевића* најексплицитније покажемо колико је Љубиша био стилско-наратолошки иновативан у односу на народну прозну књижевност, која му је несумњиво била подлога, тако да се у односу на њу и најбоље уочавају његове умјетничке синтаксичко-стилистичке наратолошке надоградње.

*

У *Причањима Вука Дојчевића* комбинују се четири типа говора, и то три типа туђег говора и ауторски говор. Конкретније речено, у овом Љубишином дјелу преплићу се синтаксичко-стилистички доста јасно диференицирана сљедећа четири типа говора: 1) *ауторски говор*, 2) *управни говор*, 3) *неуправни говор*, и 4) *слободни неуправни говор*.

Ауторски говор

Најзначајније карактеристике ауторског говора Љубишиних *Причања Вука Дојчевића* предодређене су прије свега чињеницом коју и сам Љубиша у уводној ријечи за своју књигу потцртава, а наиме да је Вук Дојчевић «дворио добар

² Број у загради приликом свих цитирања и навођења примјера (из) Љубишиних *Причања Вука Дојчевића* означава страницу издања датог у *Извору* на крају рада.

дио свог вијека Ивана Црнојевића, господара над Зетом и Црном Гором, позната у народу под именом Иванбега. По Ивановој смрти живио Вук већ стар и грохнуо у дворима Ђурђа Црнојевића, сина и нашљедника Иванова», и «уз дуге зимње вечери, Вук је причао младом господару све што му се знаменитијега десило за Иванбега». Вук Дојчевић је, дакле, и главни јунак и наратор овог Љубишиног дјела. Тако су *Причања* исприповиједана у првом лицу, у форми нараторског *ја-говора* (тзв. Ich-Form). Та чињеница сама по себи готово да намеће питање разрјешења међуодноса ауторског говора и говора наратора, јер су и један и други заправо иманентни дијелови ауторског говора. Посматрани из идиоматске језичке перспективе ауторски и нараторски говор у овоме Љубишином дјелу се подударају, јер репрезентују Вуков народни српски језик. На то упућује и сама ауторова, у уводу дјела, читаоцима упућена молба: «да мени, а не моме повједачу, замјери, ако ми се гдје нехотице, уз пркос сваког настојања, поткрала каква ријеч или облик што нијесу по свем народни». Иако идиоматски подударни, будући репрезентанти Вуковог српског народног књижевног језика, ауторски и нараторски говор у овоме Љубишину дјелу с нараторског становишта увијек се не подударују. Има, наиме, дијелова у којима се јасно језички диференцирају ауторска (приповједачко-догађајна) и нараторска (причачка, самосвојно приповједачка) перспектива, односно тачка гледишта. Неријетко, што је у литератури већ уочено (уп. Вуковић 1985:90-91), Дојчевић као приповједач не оставља догађају да сам својим током и садржајем дјелује на слушаоце, него тај догађај, чији је главни јунак сам био, сада као приповједач коментарише. Тако се у причи сусрећу двије тачке гледишта: јунакова и приповједачева – прва дата у представљању догађајног тока, друга у причачким коментарима, које ћемо у навођењу примјера што слиједи курзивно истицати:

Причају, *а и прилика је*, да је Свети Саво српски доходио једном под буљанско поље, да се превезе на оток гдје је љетовао, а восци не могли пребродити с узрујана мора — сваки вал био ка планина — тер се он (*хвала му и слава!*) баци кричком загонке, а кричка, скачући с вала на вал као морска ластавица или плиска по вади, допре до отока, а под ње током устане он' час из воде камени пут, копље височији од морске пјене, као да га је ко уз туњу градио! И тако старац прође сухопутно, да ноге не скваси, а кад би на отоку (*чујте ову!*), да му не би ко уз стопу дошао, пружи штап врх воде, тер се пут просједе три ноге испод плиме. (153); Задушне недјеље попусти зимња оштрота, не много (*убио је Бог!*), али се озеблу људству учини ка да му је из онога пакла Илин-дан освануо. (204); Срби су (*а да ко?*) створили народну мудрост, да је такве нема никакав други народ на бијеломе свијету (253); Провео сам једне године цијеле часне пости у Боци о луку и сочиву. *Сад ћу прескочке повиједати у неколика маха, ако ви се не задријема*, како су Млечићи Боком владали и дуждево благо муком штедјели. (151) итд.

Наведени примјери недвосмислено показују да Љубиша неријетко диференцира ауторску и нараторску позицију, без обзира што се обје сусрећу у истом лику. Љубиша није, дакле, само формално нагласио у уводној причи да његов јунак приповиједает пред одређеним слушаоцима и у одређеним условима, јер дјеловање је та два чиниоца присутно у цијелом дјелу» (Вуковић 1985:91-92).

Та интерференција ауторске и нараторске приповједачке позиције једна је од битних црта која не дају поистовјећење Љубишиних са народним приповијеткама. У народним приповијеткама, наиме, «глас приповедача се не меша са гласом јунака, они су раздвојени јасном и једноставном границом управног и неуправног говора» (Самарџија 1997:73), У народним причама приповједач се налази изван изложених догађаја, једино се појављујући на крају бајке, у њеној финалној формули, гдје «прелазак из трећег у прво лице најчешће служи као особит сигнал за крај чудесних догађаја бајке и завршетак самог приповедног чина», тако да приповједач «тада својим присуством повезује свет јунака приче и публике, поигравајући се са срећним крајем бајке и пажњом присутних слушалаца» (Самарџија 1997: 75-76).

Управни говор

Попут прозне књижевности уопште – била она фолклорна (народна) или умјетничка – и у Љубишиним *Причањима Вука Дојчевића* употребљава се, и то врло често, и *управни* или *директни говор*. У приповиједању је управни говор и најчешћи начин преношења туђег говора. Под њим се подразумева тачно наведени и наводницима или цртом ортографски маркиран говор некога лика у приповједачком тексту. Тако правописно, наводницима или цртом, обиљежен садржај управног говора, неријетко је праћен ауторским ремаркама, односно ауторским дидаскалијама (Ковачевић 2000: 245-262), које том говору не припадају на структурно-граматичком, али припадају на структурно-текстовном плану. Код Љубише ортографско истицање управног говора цртом, односно цртама, по правилу сусреће у дијалошким (микро)дискурсима који најчешће претпостављају смјењивање реплика говорника и саговорника. Када је у питању неизречени (помишљени) управни говор, њега Љубиша ортографски маркира или цртом или наводницима. Ријетка употреба наводника код Љубише се сусреће искључиво за обиљежавање и неизреченог управног говора.

Управни говор Стефан Митров Љубиша по правилу употребљава из два разлога: 1) због његове синтаксичке «уникатности», и 2) због његове комуникативне маркираности, тј. због диференцијације ауторског говора и говора лика.

Синтаксичка «уникатност» управног говора подразумева да се њиме искључиво или примарно – што ће рећи функционалностилски необиљежено – могу пренијети неки од типова језичких садржаја. Одређене синтаксичко-семантичко-прагматичке категорије примарно се, а неке и једино, изражавају у оквиру управног говора, као на примјер, употреба вокатива, императива, узвика, узвичних, упитних, и упитно-узвичних исказа, појединих типова експересивне и емоционалне лексике и сл. То потврђују и многобројни Љубишини примјери управног говора, између којих наводимо само неколико:

Кад ли они млади калуђерчић – зовијаху га Арсенијем – плаши игумана:

– Добро се притаји и сакриј, јер је отац Мелентије довео војску да те стуче, пак те траже и сваки угао премећу, да те обрету. (193)

Уз пут рекне ми син:

– Лијепо ли ти ова баба захвали на добротинству! (201-202)

А Команин:

– Чусте ли, господо судници, како је луд? (208)

– Шта је, Брђани, зла ви срећа била? Ко вас закла? – питам ја. (35)

А ја њима:

– Да се ја слушам, ја бих лако тај сплет расплео... (45)

У томе се цура расвијести и завика:

– Гдје сам ја, кукавица, без никога? Који сте ви што сте ме тужну заробили? Чему сте то зло дјело урадили? Шта сам ја сирота кому скривила, да ме грабите и мучите? Шта сумајете од мене несретње чинити? Гдје ме водите? Пустите ме, за милога Бога, да биједна идем код свиња, да се на мене господар не наљути и хљеб не изгубим. (86-87)

– А послјије што да радим? – рече хајдук. – Како да проживим свој вијек? (91)

– Ах, крвниче крвави – викне цура – што си рекао?! Гдје лепештину приложити богородици? Какве си ти вјере и свијести! (93)

Ја се намјерио у манастиру, и пошто чух размирицу, рекох им:

– Прођите се тога пута: што рече игуман, то ће и патријара; то ли не уче једне књиге?! (99)

– Смијем ли зборити? – питам ја. (135)

А ја њему:

– А кад је тако право, честити кнеже, кажи како би криво било! (136)

– Леле јутрос и за довијека – реци ја у себи, – гдје ме несрећа своја наведе на јунаке! (15)

Речем у себи: «Богу да је слава, на празној ожичици мори владику жеђа.» (258) итд.

Највећи број наведених примјера није могуће из управног пребацити у неуправни говор, што из синтаксичких, што из синтаксичко-прагматичких разлога. Општепознато је, наиме, да управни говор може бити у форми изјавне, упитне и заповиједне реченице, а неуправни само у форми изјавне реченице. Осим тога, неуправном су говору инкомпатибилни како вокатив и узвици, тако и велики број ријечци (партикула). У таквим случајевима синтаксичко-семантичко-прагматичке неконкурентности управног и неуправног говора – управни говор, као «уникатна» форма, добија статус језички маркиране категорије.

Неуправни говор

Неуправни говор, у случајевима подударности ауторске са позицијом наратора, представља код Љубише прави ауторски говор. Неуправни говор као интерпретирани (препричани) управни говор остварује се у форми зависних (а) изричних и (б) зависноупитних реченица, с најмање системски «регулисаним» трансформацијом глаголског и замјеничког лица из управног говора, што потврђују и сљедећи Љубишини примјери:

а) Реци ја младићу што вођу двори *да* бих га муке избавио, кад би се краја до'ватио и нашао томе лијека. Вођа нареди *да* се брод к обали окрене *и да* ме на сухо избаце под Леш. (11); Каже му сликар *да* није добро да се пре-

обража, јер се у лику неће ни сам моћи познати камо ли му жена ... (185); Приступих судији и казах му *како* је баба дома дошла (201); Ја кажи *да* сам чоек Иванбегов, дошао, у зли час за себе, по трговину. (18); Поручи ја Чевљанину *да* ми поврати паре, а прими краву назад. (134); Сви реку из једнога гласа *да* ја нијесам кривљи, што сам својијем послом преко моста прелазио, од онога што је под мостом шићарио: у незнању пао и убио. (37); Чоек ме повјерује, и рекне *да* је и њему присјела млетачка храна, *и да* шћаше подавно омаћи, да је имао чим и с ким. (16); Каживаху *да* је та несретњи квасац унио један грчки брод (69); ... и казах му *како* ми остаде благо законано украј града (16); Поче поп да уз пут прича *како* му је родбина омрзла (231); и сл.

б) Кад му дошли у дућан, каже Арбанас мајстору у *каквој* ће га ношњи и у *коликој* величини писати (184); Назовемо му добро јутро, пољубимо десницу и питамо *како* је, а он ће ти нама... (190); Пошто оциједимо по једну чашицу оне мученице, питамо га *с чега* су се старешине завадиле, *и који* је од њих двојице бољи. (193); Кад били у Шестанима, пита владика кнеза *кому* ће свецу намијенити нову цркву. (145); Кад се малко из забуне разабере и расвијести, питам је ја *чија* је одива, *а чија* невјеста (168); Припитује проту *како* је владика и *може ли* коју стопу ногама. (238) и сл.

Неуправни говор, како наведени примјери показују, реализује се у форми везничких зависних изричних и зависноупитних реченица, које су као допуна уводе преко неког шире схваћеног глагола говорења. Цијела сложена реченица (дакле, цјелина коју чине главна и зависна клауза) има комуникативни статус изјавне (обавјештајне) реченице. То код Љубише није увијек случај. Јер код њега неријетко долази до интерференције (ортографског преплитања) форме управног и неуправног говора. У сложеној реченици, наиме, Љубиша често између главне и зависне клаузе, у случајевима када главна претходни зависној, зна употријебити двотачку, иза које слиједи форма зависноупитне клаузе (чији је везивни елемент писан малим словом), која, будући правописно завршена упитником, добија статус упитне реченице. Томе су потврда сљедећи Љубишини примјери, у којима ћемо курзивно истицати цијели садржај тих предикативних јединица што синтаксички варирају између реченица и клауза:

Питам зларад чобане: *чији је они пашњак?* (128); Кад пристане да по исповијести прилике целивају, упита Јелка Анку: *која је оно светица што држи мушко чедо у наручје?* (84); Питам ја сад Новака: *чему је с моста скакао, – или да му омјери висину или да хотимице притисне рибара?* (36); Дадне се војвода у мисли, пак ме припита: *гдје та сирота живи, како је зову и је ли колика?* (112); Кад сутра изађу пред господара, стрављени и понижени, упита их бан: *јесу ли се збиља завјерили да му већ неће данка предавати док једно тече?* (124); Сад реците из душе: *јесам ли ја добро спазлио?* (168) и сл.

Дате синтаксичке структуре у говорном језику могу се остварити или као структуре управног или као структуре неуправног говора зависно од интонације, тј. зависно од тога да ли представљају интонационо обједињену зависно-сложену изричну реченицу или пак представљају двопредикатску интонациону структуру, чији други дио има интонациону кривуљу парцијалног питања. У писаном језику, међутим, ове структуре имају елемената и управног и неуправног

правног говора. С управним говором повезује их одвојеност уводне ауторске ремарке (дидаскалије) двотачком и упитник на крају дијела који слиједи након двотачке. С неуправним говором повезује их граматичко-синтаксичка подударност зависног дијела, који почиње упитним субјунктором писаним малим словом, с тим да је – што је значајније – тај дио граматички подударан структурама зависних клауза у сложеним реченицама неуправног говора. Будући да Љубиша иза двотачке зна употријебити и упитну структуру правописно завршену тачком, дакле структуру интонационо еквивалентну зависноупитним изричним реченицама – као нпр.:

А он се стаде смијати у сав грохот, пак нас припита: *јесмо ли били у игумана да његову чујемо.* (191); Пита суд: *је ли брод наш и чему га изгорисмо.* (29); У тому изађи ми на мост и упитај цуру: *што је нашла и куда ће с благом.* (141) и сл.

– овај тип обликовања туђег говора можда је најбоље терминолошки одредити као *полунеуправни говор*. То тим прије што су не само термини *неправи управни говор* и *слободни неуправни говор* него и термин *полууправни говор* научно већ заузети за друкчије типове синтаксичко-стилистичких структура туђег говора. За разлику од неправог неуправног говора, у којима зависни предикатски дио има структуру зависне изричноупитне клаузе, полууправни говор подразумева такав «начин преношења туђег говора када се конструкција оформљује као зависна (као конструкција неуправног говора), али се у зависни дио уведе елементи управног говора – форме лица глагола и замјенице употребљавају се према правилима (норми) управног говора» (Сковородников ред. 2005: 246). Да ни конструкције полууправног говора нису стране Љубишином језику, недвосмислено потврђују сљедећа два примера из *Причања Вука Дојчевића*:

Стадоше знанци и пријатељи да ме коре: *чему баџих брата у просјаке.* (139); Мислим у себи: *Да ми се, јадноме, упознати с вођом брода, не би ме већ нико смио руком таћи, а могла би ми и прије рока која пара канути.* (11) и сл.

Тако се у оквиру конструкција неуправног говора код Љубише могу, као рјеђе реализовани подтипови, издвојити и конструкције *полунеуправног говора* и конструкције *полууправног говора*.

Неправи управни говор или слободни неуправни говор

А Љубиша у *Причањима Вука Дојчевића* – што је готово невјероватна чињеница – твори и конструкције *неправог управног и/или слободног неуправног говора*. «На појаву неправог директног говора, као на нарочиту форму преношења туђег исказа која постоји напоредо с директним и индиректним говором, први је указао Тоблер 1887.г.» (Бахтин 1980: 162). Дакле, тачно десет година након што су у Бечу, у *Српској зори*, почела да излазе у наставцима Љубишина *Причања Вука Дојчевића*, и девет година послје Љубишине смрти. У руској лингвистичко-књижевно-стилистичкој традицији за овај тип говора употребљава се термин *неправи директни (управни) говор* (уп. нпр.: Бахтин

1980: 161–186; Човић 1991: 145–151; Кожина 2006: 251–252), док се англо-саксонској па и у сербокроатистичкој традицији он чешће назива *слободни неуправни говор* (уп. нпр.: Франгеш 1963; Катичић 1986: 354–357; Бити 1997: 120–122; Бал 2000: 32–39). У овом типу говора нема одијељених граница између ауторског говора и говора јунака. Наиме, «слободни неуправни говор разликује се од обичнога неуправног говора тиме што није уврштен као зависна реченица, што није ни управни, а од управнога разликује се тиме што су према њему три лица примијењена као у неуправноме. Глагол говорења или мишљења обично се у слободном неуправном говору додаје наведеним ријечима тако да с њима твори реченични низ» (Катичић 1986: 354). Осим тога, док су управни и неуправни говор општејезичке категорије, остварљиве у свим функционалним стилевима стандардног језика, слободни неуправни говор је «творевина уметничке књижевности и искључиво се у њој среће» (Човић 1991: 146), или друкчије речено: «појава СНГ-а [слободног неуправног говора] је ограничена само на одређене реализације језичког система: на текстове које сматрамо литерарном фикцијом» (Рајић 2010: 521). У слободном неуправном говору, према Бахтину, који и јесте најзаслужнији за његову научну (ре)афирмацију, «с апстрактно-граматичке тачке гледишта – говори аутор, док с тачке гледишта стварног смисла целог контекста – говори јунак» (Бахтин 1980: 164).

У литератури је већ констатовано да је «слободни неуправни говор ступањ психологије до којег народни израз није дошао» (Франгеш 1963: 262), односно да се «слободни неуправни говор у народном изразу појављује само у рудиментарним облицима» (Бошковић–Стули 1975: 165). Тај говор је привилегија романескне умјетничке прозе. Немају га, дакле, ни драмски ни језик поезије, а ни језик народних умотворина. Али га зато има Љубиша у *Причањима Вука Дојчевића*, што је више него довољан доказ за тврдњу о индивидуално умјетничком карактеру овог прозног Љубишиног дјела.

Истина, примјери слободног неуправног говора нису код Љубише тако чести, али су зато «недвосмислени». Ево најприје једног врло специфичног из разговорног дискурса, из микродискурса састављеног од реплике управног говора:

Пошто сам се нашетао и науживао те дивоте, таман да се кући враћам, а ево ти к мени чоека, који изгледаше као мртво неодрто.

– Помоз’ Бог!

– *Добра му срећа!* [→*Добра ти срећа!*]

– Јеси ли ти Иванбегов дјетић?

– Јесам; а ти? (25)

Будући да је у наведеном примјеру јунак (саговорник) истовремено и наратор, Љубиша је «укрстио» њихове тачке гледишта, тако да је приповједачева добила примат над јунаковом на граматичком плану, што недвосмислено потврђује употреба замјенице трећег лица (*му*) намјесто замјенице другог лица (*ти*), док је на ортографском плану примат задржала јунакова позиција, што потврђује текстуално ортографска структурисаност микродискурса као управног говора.

У наведеном примјеру слободни неуправни говор Љубиша остварује у оквиру дискурса управног говора, и то само у једној од његових реплика. Чешће, међутим, Љубиша слободни неуправни говор реализује о оквиру (микро)дискурса ауторског говора, као нпр.:

Кад море паде а тишина настаде, приморци покупе крпатке од срушене бродине, а дођу млетачки људи тер извуку из воде топ и свале га на оближњу пјешчину, у коју својом тежином као кулин у брашно.

Шта ће млетачка господа с топом? [→ *Шта ћемо с топом?*] *Гдје ће с њим?* [→ *Гдје ћемо с њим?*] *Ко ће се оном грудом натезати?*

Пошто су петнаест година мислили, на једно смисле: мјесто да топ опуче и претопе, или га запуште (јер се чисто није лупежа бојао!), обузме и нареде да се лицбом прода. (152);

Стаде да плаче и да се под грлом замиче, гдје запача синовљу срећу једном хромицом. *Шта ће да ради?* [→ *Шта ћу да радим?*] Пошто је многе ноћи о злу мислила, науми да ту домаћу несрећу мужу открије. (61).

У наведеним примјерима слободни неуправни говор употребљава се као доживљени говор, јер се њиме приповједач уживљава у (не)експлицирани говор јунака задржавајући своју граматичку позицију (што је уочљиво по употреби глагола у нараторском трећем намјесто у јунаковом првом лицу множине или једнине). Тиме се постиже складно јединство туђег доживљеног са ауторским говором, и истовремено чува експресивна структура унутрашњег говора јунака својствена управном говору, «усложњена» граматичком позицијом приповједача, коју потврђује приповједачу сагласна граматичка форма.

Закључак

Анализа типова говора у *Причањима Вука Дојчевића* Стефана Митрова Љубише показала је да се у овом Љубишином дјелу преплићу и синтаксичко-стилистички доста јасно диференцирају четири типа говора: 1) *ауторски говор*, 2) *управни говор*, 3) *неуправни говор*, и 4) *слободни неуправни говор*. Сви ти типови говора показују да у овом дјелу Љубиша прави битан приповједачки отклон од манира народног приповиједања. Структурно-стилистичке специфичности обликовања типова говора овом Љубишином дјелу дају статус нараторски врло успјешног – за своје доба чак невјероватно успјешног – прозног умјетничког текста. У оквиру ауторског говора, то прије свега потврђује интерференција и неријетко неподударање ауторске и нараторске тачке гледишта. У оквиру управног и неуправног говора то недвосмислено потврђују конструкције *полууправног* и *полунеуправног* говора, које су заправо граматичко-стилска подлога слободном неуправном говору, који се ето код Љубише јавља чак на десет година прије неголи га је (свјетска) књижевна теорија издвојила као посебну синтаксичко-стилистичку категорију својствену само умјетничким прозним текстовима (а тако несвојствену фолклорним прозним остварењима). Све то показује да *Причања Вука Дојчевића*, и према актуелним нараторским критеријумима творбе типова (туђег) говора, представљају нараторски веома успјешно обликовани прозни текст, односно дискурс.

Извор

Стефан Митров Љубиша, *Цјелокупна дјела II. Причања Вука Дојчевића*, Издање поводом 150-годишњице рођења Стефана Митрова Љубише, Цетиње, Будва: Издавачко-штампарско предузеће Обод, Културни центар, 1974 [sine anno, а према COBISS CG: 1974].

Литература

- Бал 2000: Mike Bal, *Naratologija*, Beograd: Narodna knjiga, Alfa.
- Бити 1997: Vladimir Biti, *Pojmovnik suvremene književne teorije*, Zagreb: Matica hrvatska
- Бошковић-Стули 1975: Maja Bošković-Stulli, *Usmena književnost kao umjetnost riječi*, Zagreb, 1975.
- Вуковић 1985: Novo Vuković, *Priповijetke Stefana Mitrova Ljubiše*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1985.
- Ивановић 2002: Радомир Ивановић, Поводом 180-годишњице пишчевог рођења (1822-2002: О односу историје и нарације (Наратолошки оглед о Љубишиној приповједачкој прози), Педагошка стварност, Нови Сад, 2002, vol. 48, br. 3–4, str. 157–172.
- Катићић 1986: Radoslav Katičić, *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika. Nacrt za gramatiku*, Zagreb: JAZU, Globus.
- Ковачевић 2000: Милош Ковачевић, *Стилистика и граматика стилских фигура*, Крагујевац: Кантакузин.
- Кожина 2006: *Стилистический энциклопедический словарь русского языка*, под редакцией М. Н. Кожинной, Москва: Флинта, Наука.
- Пејовић 1977: Božidar Pejović, *Književno djelo Stefana Mitrova Ljubiše*, Sarajevo: Svjetlost.
- Рајић 2010: Јелена Рајић, Слободан неуправни говор: језичка реализација полифоничног исказа у наративном дискурсу, Српски језик XV, Београд, 515–524.
- Самарција 1997: Снежана Самарција, *Поетика усмених прозних облика*, Београд: Народна књига, Алфа.
- Скерлић 1964: Јован Скерлић, *Писци и књиге, књига 2*, Београд: Просвета.
- Сквородников (ред.) 2005: *Энциклопедический словарь – справочник. Выразительные средства русского языка и речевые ошибки и недочеты*, под редакцией А. П. Сквородникова, Москва: Флинта, Наука.
- Тепавчевић 2010: Миодарка Тепавчевић, *Језик Стефана Митрова Љубише*, Подгорица: ЦАНУ, Посебна издања (монографије и студије) Књига 70, Одјелење умјетности, Књига 19.
- Човић 1991: Бранимир Човић, *Стил историјске прозе А. Н. Толстоја*, Нови Сад: Радови Института за стране језике и књижевности.

Miloš Kovačević

ON TYPES OF SPEECH IN *THE SAYINGS OF VUK DOJČEVIĆ*
by STEFAN MITROV LJUBIŠA

Summary

The implemented analysis of the types of speech in *Sayings of Vuk Dojčević* by Stefan Mitrov Ljubiša has shown that there are four types of speech mutually intersected and syntactically and stylistically quite clearly differentiated: 1) *author's speech*, 2) *direct speech*, 3) *indirect speech*, and 4) *free indirect speech*. All these types of speech show that, in this work, Ljubiša makes an important narrative diversion from the manner of folk narration. Structural-stylistic particularities of formation of types of speech give to Ljubiša's work a status of narrative very successful – for the time even exquisitely successful – prose artistic work. In the scope of author's speech, this is primarily confirmed by interfection and often discrepancy between the author's and narrative points of view. In the scope of direct and indirect speech this is unambiguously confirmed by the constructions of semi-direct and semi-indirect speech, which are actually a grammatical-stylistic base to the free indirect speech, which occurs in the work of Ljubiša even ten years before the (world) literal theory separated it as a unique syntax-stylistic category characteristic only for artistic prose texts (and so unusual for folk prose works). All this shows that *Sayings of Vuk Dojčević*, also according to the actual narrative criteria of formation of types of (someone else's) speech, narratively present a very successful prose text, i.e. discourse.

